MINNEN FRÅN EN LEPIDOPTEROLOGISK RESA I JÄMTLAND.

AF

EMIL HOLMGREN.

Det torde vara allmänt bekant, af hvilket ovanligt intresse landskapet Jämtland är både för turisten och naturforskaren. Redan länge har man också fäst uppmärksamhet vid specielt den insektverld, som här uppehåller sig. Ännu återstår dock i detta senare afseende ofantligt mycket att uträtta, såväl hvad beträffar upptäckandet af för landskapet egendomliga former, som också dessa lägre djurs biologiska och metamorfotiska förhållanden, hvilka senare åtminstone ännu äro till hufvudsaklig del fullkomligt obekanta.

För att särskildt i detta sist nämda hänseende något väsentligt skulle kunna uträttas, fordras emellertid en vida långvarigare vistelse på respektive lokaler, än hittills oftast varit förhållandet; lika så visst som äfven den fullständigare kännedomen om de olika arter, som därstädes förefinnas, fordrar åtminstone ett tre månaders uppehåll på de skilda platser, som därtill kunna anses fördelaktiga. Då under nuvarande förhållanden en entomolog blifvit satt i tillfälle att besöka dessa i högsta grad intressanta trakter, har han merendels af ekonomiska skäl nödsakats att inskränka sin vistelse därstädes till en månad eller däromkring och har sålunda blifvit tvingad att — för att i någon mån söka få valuta för de utlagda resemedlen — insamla så mycket som möjligt af t. ex. de fjärilar, som här förekomma i någon större

mängd, och därigenom utestängts från verkliga forskningar och iakttagelser. Endast af en händelse kan entomologen under slika förhållanden komma i tillfälle att bringa något nytt i dagen.

Redan af de geologiska förhållandena tycker man sig kunna sluta, att såväl floran som faunan måste på skilda lokaler af detta landskap vara väsentligt olika, och vid en närmare granskning finner man också detta i högsta grad vara händelsen. Så påträffas i den östligare delen af landskapet, eller i nejderna omkring Storsjön, där ännu den subalpinska karaktären gör sig gällande, former, som för denna del af Jämtland äro karaktäristiska, under det att man, då man närmat sig den vestligare, alpina delen, förgäfves söker flertalet af dessa, men i deras ställe finner former, som ofta äro af rent högnordisk natur.

Den första plats, på hvilken vi stanna för att till en början studera de mera subalpinska trakterna, är Mattmars gästgifvaregård, hvilken är belägen ej långt från Storsjöns nordvestra hörn. Lokalerna i ställets närmaste omgifning utgöras af ganska vidsträckta myrar, hvilka begränsas af sanka gräsvallar, där företrädesvis Betula verrucosa och arter af slägtet Salix växa. Å sjelfva myrarna, hvilkas tufvor beklädas af Betula nana, föra lafbevuxna tallar ett tvinande lif. Redan vid vårt inträde å en af dessa myrar, hvilken är belägen i vestlig riktning från stället, finna vi i rätt stort antal *Erebia Embla* THUNB., hvilken med tunga, oviga vingslag fladdrar omkring på gräsvallarna. Till en början hålla vi oss i myrens utkant för att fortsätta vår jagt efter Embla, hvarunder ex. af *Argynnis Euphrosyne* var. *Fingal* HBST, *Aphirape* ab. *Ossianus* HBST och *Freya* THUNB. få göra bekantskap med våra fångstredskap. Vi befinna oss ännu i de första dagarna af juni, men icke desto mindre äro de flesta af de infångade ex. af *Freya* nära nog utflugna, på samma gång som vi kunna glädja oss öfver individer, som förvisso för ej länge sedan lemnat puppskalet; och då vi dessutom veta, att det ingalunda hör till sällsyntheterna att ännu in i juli månad kunna erhålla en och annan nykläckt individ bredvid sådana, som måhända flugit en vecka eller något mer, kunna vi med skäl framställa det spörsmålet: när har denna art sin flygtid? — Medan vi ännu på den synnerligen sumpiga gräsvallen jaga de nykläckta *Embla*, möter oss ett ex. *Oeneis Jutta* HÜBN., hvilken på jemfö-

relsevis lätta, sväfvande vingar flyger in mot myren, där den slår ned på en tallstam. Vi förfölja honom, och snart hvilar han i vår cyankaliumburk. Äfven denna fjäril förekommer, flygande omkring tallstammarna, i rätt stort antal. — Intressant är det att iakttaga de enahanda förhållanden *Embla* och *Jutta* förete under fortplantningstiden. Honorna, hvilka, såsom ju den allmänna regeln är bland fjärilarna, framkomma senare än hanarna, slå sig ned, då de ämna para sig, på tämligen högt upp sittande grenar å tallarna, och hanarna flyga därvid upp och ned efter trädstammarna under sitt sökande efter en lämplig maka. Helt säkert äro också dessa insekter under parningsakten genom detta öfver marken höjda biläger ganska väl fredade för de glupska sländor, hvilka i talrik mängd och utan rast och ro jaga på myrarna. — Bland tufvorna surra ex. af *Syrichtus Centaureæ* RBR, *Anarta Cordigera* THUNB., *Myrtilli* L. och ett ex. af *Anarta Funebris* HÜB. väcker både vår förundran och glädje, ty den var hittills påträffad endast i Lappland. Sedan vi sålunda fortsatt en ifrig jagt efter nämda fjärilar, till solen nått sin middagshöjd, draga vi oss in i den omgifvande af björk, tall och gran blandade skogen, der *Cidaria Hastata* L. och *Subhastata* NOLCK. flyga i snart sagdt obegränsadt antal. Vi äro snart framme vid en liten insjö, omgifven delvis af sumpiga gräsvallar, delvis äfven af backsluttningar, där vindfällen, ris och snår försvåra framträngandet. Äfven här finna vi *Erebia Embla* THUNB. På backsluttningarna få vi göra bekantskap med en hittills osedd fjäril, nämligen *Polyommatus Amphidamas* ESP, hvilken i ystra dansar fladdrar omkring i solskenet. Äfven *Pararge Hiera* F. är här representerad genom några exemplar. — Vi gå vidare. Sedan vi genomvandrat en skogssträcka, hvilken här och hvar afbrytes af sumpiga ängar, där tomma hölador lemna något skydd mot de häftiga regnskurar, som då och då hemsöka oss, hafva vi uppnått en landsväg, hvilken nu vid aftonens inbrott för oss tillbaka till gästgifvaregården.

Följande morgon helsar oss äfven med sol och värme. Denna dag rikta vi vår marsch söderut. Vi följa den landsväg, som för från Mattmar till Qvittsle, hvilket ställe är beläget vid Storsjöns nordvestra strand. På båda sidor om vägen, men synnerligast på den högra, hafva vi stora myrsträckor, hvilka dock till

följd af sin stora sumpighet äro ganska otillgängliga. Här flyga *Erebia Embla* THUNB. och *Oeneis Jutta* HÜB., — den förra i stort antal. Utefter hela vägen äro vi i tillfälle att rikta vårt förråd med talrika ex. af *Polyommatus Amphidamas* ESP. äfvenså af *Argynnis Selene* ab. *Hela* STGR. Sedan vi närmat oss Qvittsle, finna vi på de smärre och torrare myrar, som här ligga inskjutna mellan skogsbackarna, *Syrichtus Centaureæ* RBR och *Thecla Rubi* L. — Vi hafva så småningom hunnit ned till Storsjön, där Indalselfven i brusande fart afbördar sig sitt vatten. Här finna vi på en yngre björk larven till *Psyche Opacella* H. hvilken oupphörligt måste stänga sig inne i sin lilla boning för att freda sig mot de glupska larverna till *Cidaria Sordidata* F. som i tallös mängd härja på björkar och videbuskar. Återvägen taga vi öfver myrar och skogsbackar och hafva fram på eftermiddagen hunnit till den tämligen starka stigning, som leder upp till Mattmars by, hvilken är belägen på en höjd af nära 300 meter öfver hafvet. Äfven här flyger *Polyommatus Amphidamas* ESP. i ymnighet. Vi kunna icke förneka oss njutningen af att taga i betraktande det storartade panorama öfver Jämtlands östligare fjälltrakter, som här utbreder sig. På venster hand begränsas taflan af de snöstrimmiga Oviksfjällen, hvilkas fot bekransas af mörka, vidsträckta skogstrakter, här och hvar genombrutna af Indalselfven, som likt en silfverorm slingrar sig fram mellan furorna. I fonden tronar i allt sitt mäktigt gripande majestät Åreskutan, som med den af snö bländhvita hjässan markerar sig i det blå fjärran. Norrut eller på höger sida mötas våra beundrande blickar af vidsträckta skogs- och myrsträckningar, ytterst begränsade af otydligt framträdande fjäll. Solen har snart nog sjunkit ned bakom de snöklädda jättarna i vester och lemnat qvar af allt sitt lifgifvande ljus endast ett gnistrande bräm på deras breda ryggar. En timme senare hafva vi återvändt till vårt qvarter, sedan vi under hemmarschen i en skogsdunge lyckats fånga några ex. af *Hydrilla palustris* HB.

Ännu några dagar qvarstanna vi vid Mattmar, men finna därunder ej något nytt i fjärilväg, hvarför vi fortsätta resan längre vesterut, lemnande sålunda bakom oss den subalpinska delen af Jämtland.

Till oskattbar nytta i flerfaldiga hänseenden torde onekligen

den anlagda järnvägen här, liksom annorstädes, vara. Man kommer med densamma fram både beqvämt och hastigt; men för skildraren af en exkursion hade förvisso de forna fortskaffningsmedlen, förmedelst »rapphöna» eller båt o. d., lemnat ett tacksammare material. — Åkande sålunda efter de frustande ånghästarna, ila vi hän mot den norska gränsen, till Enafors, sedan vi dock gjort ett kort uppehåll i Åre, vid foten af Åreskutan. Det i högsta grad ogynsamma vädret inskränker på detta senare ställe vårt byte till endast några ex. af *Argynnis Euphrosyne* ab. *Fingal* HBST och *Erebia Lappona* ESP. Vi veta emellertid, att *Argynnis Thore* ab. *Polaris* STGR. plägar flyga i den däld, som sträcker sig nära nog i norr och söder mellan höjden »Totten» och den lummiga sluttning, hvaraf bestigare af »Skutan» pläga begagna sig. Hoppande och klättrande på de stenar och klippblock, som i denna däld sköljas af en nedbrusande fjällfors, spana vi emellertid förgäfves efter den nämda fjärilen. För visso besöka vi dock detta ställe för tidigt på sommaren. — Vi resa sålunda vidare.

Efter en eller annan timmes förlopp har det bantåg, på hvilket vi färdas, nått stationen Enafors, hvarest vi ämna stanna under återstoden af den korta tiden för vår resa. Huru helt annorlunda är icke den natur, som här ter sig för våra blickar, mot den vi förut under färden skådat i Jämtland! Vi befinna oss i en äkta fjälltrakt. De väldiga Snasahögarna resa sig mot himlen till en höjd af inemot 1,500 meter, och vid deras fot ligga sjöar och myrsträckningar, hvilka äro af väsentligt annan natur än de, med hvilka vi förut fått göra bekantskap. Sjöarna äro till största delen mycket grunda, och deras stränder bestå af de sanka myrarna, å hvilka knappast något enda träd står att finna. De äro torfslätter, bevuxna endast af dvärgbjörk, Andromeda och andra smärre fjällväxter. De synnerligen vidsträckta slätterna begränsas eller snarare skiljas från hvarandra af torftiga granskogar och genomkorsas af talrika fjällbäckar. Fjällens sluttningar erbjuda emellertid mera omvexling. Längst ned utbreda sig de öde myrarne; längre upp bilda rätt högväxta björkar ett grönskande bälte, här och der afbrutet af jämförelsevis yppiga högslätter eller sanka gräsvallar. Ännu högre upp blir björken mera lågväxt och krypande och täflar om utrymme på de myll-

rikare platserna med dvärgbjörkar och videbuskar. Slutligen högst uppe, bland snö och is, smyga ännu arter af Salix i skrefvor och afsatser och skjuta ej stort mer än de fruktifikativa delarna öfver marken. Här tyckas emellertid de mindre fjällväxterna trifvas väl, obekymrade af väder och vind. Arter af slägtena Rhodiola, Diapensia, Saxifraga, Ranunculus, Silene m. fl. trotsa helt frimodigt Nore nordan.

Sedan vi ordnat om logis och vivre, begifva vi oss ut på fångst. Första dagen egna vi åt en vidsträckt myr, belägen norr om stationen. Solen strålar härligt på det nära nog molnfria himlahvalfvet; endast omkring fjällens snöbeklädda toppar sväfva skymmande dimmor. Kort efter vårt inträde på myren få vi göra bekantskap med den så mycket omordade larven till *Bombyx Lanestris* ab. *Aavasaksæ* Teich. Vid det ganska sinnrikt å en dvärgbjörksbuske hopspunna »boet» krypa larver ut och in. »Boet» består, — i likhet förmodligen med »boet» till hufvudformen, *Bombyx Lanestris*, — af tvenne afdelningar, nämligen ett mera afskildt rum, där larverna under sin tillväxsttid i fred och ro kunna undergå sina hudombyten, och ett större, rymligare, ofta spaltadt i flere afdelningar, hvilket tjenar såsom allmän hviloplats och tillflyktsort under ruskväder. Från denna sällsamma boning leda talrika vägar, uppbyggda af silkestrådar, än till stånd af Rubus Chamæmorus, än till småbuskar af Vaccinium uliginosum eller Betula nana, på hvilka växters bekostnad larverna lefva. Dessa senare hafva ej ännu nått någon betydande storlek. Dock äro de redan så långt komna, att man med tämlig säkerhet skulle kunna sluta sig till, att de respektive äggen blifvit lagda på hösten, icke på våren. Vi stärkas i denna vår förmodan, då vi på samma ställe finna äggsamlingen, omsorgsfullt kringspunnen af håren från honans abdonimaltofs och desslikes fästad på ett fjolårsskott. Den fullt utbildade individen torde sålunda flyga, i likhet för öfrigt med sina samslägtingar, om hösten, icke på våren. Vi medtaga ej larvkolonien, utan låta den ännu så länge stå på tillväxt. Vi vandra vidare öfver myren, i riktning mot en bäck, som rinner tvärs igenom mossen och hvilkens stränder beklädas af små löfdungar. Från en grästufva höjer sig med tunga, oviga vingslag en *Erebia Lappona* Esp. och knappast hafva vi hunnit gifva honom ett lämpligt härberge, förr än ett

ex. af *Anarta Melaleuca* Thunb. genom sin pilsnabba flygt eggar vårt fångstbegär. Genom ett lyckligt språng äro vi öfver den omnämda bäcken, och nu går jagten lifligare. Vi hafva kommit in på något skiljaktiga lokaler mot dem vi nyss genomvandrat, i det att här smärre myrar utbreda sig, begränsade af gräsvallar. Inne på de egentliga myrarna flyga *Syrichtus Centaureæ* Rbr och *Anarta Melaleuca* Thunb., äfvenså ett och annat ex. af *Argynnis Freya* Thunb. och *Frigga* Thunb. Vi iakttaga dock, hurusom dessa båda sist nämda fjärilar oftast rikta sin flygt mot kanten af myrarna, mot gräsvallarna. Vi förfölja dem och finna dem också här vida talrikare. — Om man vågar sluta ex analogia, torde dessa fjärilar under sitt larvstadium lifnära sig på bekostnad af Viola palustris, som i ymnighet växer på de sanka gräsvallarna. — Utefter myrkanterna håller sig äfven *Erebia Lappona* Esp, i detta afseende sålunda öfverensstämmande med sin samslägting *Erebia Embla*. Bland de talrika ex. af den förra fjärilen befinner sig äfven en och annan individ tillhörande ab. *Pollux* Esp. Beträffande *Freya* göra vi här samma iakttagelse som vid Mattmar. De flesta ex. äro utflugna, några nyss kläckta. *Frigga* deremot tyckes hafva en bestämd flygtid, nämligen i midten och i slutet af juni, eller i slutet af juni och i början af juli månad, beroende på temperatur- och väderleksförhållandena. Vi vandra vesterut öfver den långa sträcka af myrar, som ligga norr om järnbanan och få dervid oupphörligt tillfälle att förnya de gjorda bekantskaperna. Dessutom finna vi här och hvar spridda individer af *Argynnis Aphirape* ab. *Ossianus* Hbst och *Lycæna Optilete* ab. *Cyparissus* Hb. När aftonsolen sänker sig ned bakom en mörk, hotande molnbädd och dervid gifver oss föga förhoppning om en gynsam morgondag, hafva vi uppnått stranden af Rensjöarna, hvarifrån vi anträda den rätt långa hemmarschen.

Det gamla märket, att vädret blir dåligt påföljande dag, när solen en afton »bäddar under sig» med moln, har verkligen slagit in. När vi uppvakna till en ny dags verksamhet, är himlen mulen och regndiger. Icke desto mindre begifva vi oss ut på exkursion, menande, att vädret, som ju städse är så ytterligt nyckfullt i fjälltrakter, äfven nu helt hastigt skulle kunna låta ett soligt leende gå öfver de mulna dragen. Vi rikta våra steg

åt fjällen. Sedan vi rotts öfver Enaelfven, som skiljer vårt qvarter från de myrar, hvilka utbreda sig vid foten af Snasahögarna, börja vi ånyo våra spaningar. När en lätt ljusning bland mollnen då och då visar sig, framkryper en och annan fjäril ur sin gömma och gör några matta slag öfver tufvorna, och vi få snart anledning att ånyo glädja oss öfver fyndet af ett par ex. af *Anarta Funebris* HB. — *Anarta Melaleuca* THUNB., *Syrichtus Centaureæ* RBR och *Cidaria Serraria* Z. visa sig äfven. Denna senare håller sig företrädesvis i löfdungarna i myrarnes utkanter. Talrika äro också de kolonier af *Bombyx Lanestris* ab. *Aavasaksæ* TEICH, som vi under vår marsch mot fjällen påträffa. Oftast finna vi vid dessa kolonier de tillhörande äggsamlingarna, och utan undantag äro de alla fästade på fjolårsskott. — En lätt vind börjar spela öfver fjäll och myrar, och efter en stund kunna vi åter med glädje helsa solen. Vi hafva närmat oss upp mot fjällets fot och befinna oss därvid på en af de högslätter, som här utbreda sig. En och annan *Argynnis Aphirape* ab. *Ossianus* HBST, *Freya* THUNB., *Frigga* THUNB., *Lyçæna Optilete* ab. *Cyparissus* HB, *Syrichtus Centaureæ* RBR blifva vårt byte. Dessutom fladdra här, liksom nästan öfverallt annorstädes i de Enafors omgifvande trakterna, talrika ex. af *Cidaria Hastata* L. och *Subhastata* NOLCK. Men snart riktas vår uppmärksamhet företrädesvis på en annan fjäril, som helt oförmodadt uppenbarar sig. Det är *Oeneis Norna* THUNB. Tämligen tvärsäker och lugn i sina rörelser slår han ned på tufvorna, ofta på den därstädes i ymnighet växande Eriophorum Scheuchzeri. Detta intressanta fynd qvarhåller oss rätt länge på den nämda och angränsande högslätter, tills vi omsider lemna dem för att stiga högre upp på fjället. Vi taga därvid en liten sidoomväg, så att bestigningen kommer att ske från det håll, der Handöls by är belägen, — vid den vestra stranden af sjön Ånn. Ehuru vi äro nästan en half mil aflägsnade från de bekanta Handölsfallen, höra vi dock lik en aflägsen åska dånet af de väldiga vattenmassor, som där i flere afsatser och med skyhögt skum störta sig utför.

I samma mån som vi stiga högre upp på Snasahögarna, blir utsigten öfver det landskap, som därvid utbreder sig för vår syn, allt mer storartad och hänförande. Såsom en karta te sig de vida, gråbruna myrsträckningarna, där de afskiljas från hvarandra ge-

nom grönskande skogsvidder och genombrytas af slingrande elfvar och talrika småsjöar. Hela detta sällsamma panorama, hvilket äfven innesluter den vida Ånnsjön, så rik på sanka större och mindre holmar, begränsas på alla håll af blånande fjäll. Af dessa reser sig i öster och norr upp öfver de öfriga Åreskutan; i öster och söder skimra så underbart de snöklädda hjässorna af Bunnerviksfjällen; i norr och vester se vi den långa kedja af fjällryggar, som skilja Sverige från broderlandet, och slutligen i sydvest möta våra blickar drotten bland dem alla, treenigheten »Sylerne», såsom de så egendomligt formade och med trenne spetsar försedda Syltopparne af Jämten benämnas.

Snart ryckas vi emellertid från detta skådespel till helt andra sysselsättningar genom fångsten af *Anarta Melanopa* Thunb., hvilken vi hittills ej påträffat. (Måhända stå de infångade exemplaren närmare ab. *Wiströmi* än den egentliga hufvudformen). Jagten efter denna intressanta fjäril försvåras emellertid rätt betydligt genom den starkt sluttande och af kullerstenar belamrade terrängen, hvilken dessutom öfverallt genomsättes af nedstörtande fjällbäckar. Ännu högst uppe bland snö och is, flyger denna lilla lifliga fjäril, då och då sugande nektar ur de blomster, hvilka i likhet med fjärilen våga trotsa de ogynsamma temperatur- och väderleksförhållanden, som här på den stora höjden göra sig gällande.

Vi rikta nu vår marsch söderut komma dervid ned på Snasahögarnas södra sida. Äfven här utbreder sig vidsträckta myrar och högslätter, å hvilka vi påträffa *Oeneis Norna* Thunb., *Syrichtus Centaureæ* Rbr, *Argynnis Freya* Thunb., *Frigga*, Thunb., *Aphirape* ab. *Ossianus* Hbst. Allt efter som vi mer och mer stiga utför fjällets sluttning, närma vi oss till Handölselfvens lummiga stränder, där vi fånga några ex. af *Erebia Lappona* Esp. För visso skulle dessa senare jämförelsevis yppiga lokaler skänka oss ytterligare något i fjärilväg, om ej ånyo regndigra molnbäddar hopat sig omkring fjällens toppar och snart nog tömma sitt innehåll öfver oss och omgifvande nejder. Ovädret tilltar i häftighet, och vi finna oss nödsakade att söka skydd mot de rasande elementen. Att anträda den några mil långa hemmarschen är ej att tänka på; vi måste öfvervada den rätt breda, men dess bättre ej alltför djupa Handölselfven och där-

efter genomtränga en genom täta snår af vide- och enbuskar otillgänglig trakt för att ej för sent på aftonen hinna fram till några på andra sidan elfven boende lappar. Med välvilja och, om vi få säga, med gästfrihet mottagas vi af dessa, och sedan vi vid den flammande härden midt i kåtan torkat och med en kopp renmjölk och dito kaffe förplägat oss, inslumra vi ganska välbehållna mellan ett par i hemipterologiskt hänseende intressanta renfällar.

Tack vare det vida rökfånget å kojan, kan solen följande morgon väcka oss i tämligen god tid. Vi begifva oss ut på exkursion i de omgifvande trakterna och komma därvid i tillfälle att egna en flyktig uppmärksamhet åt de förvisso intressanta nejder, som utbreda sig vid foten af Bunnerviksfjällen. Något nytt i fjärilväg påträffa vi emellertid ej; men så är ej heller vädret det gynsammaste. Vi finna *Argynnis Frigga* THUNB., som för öfrigt tyckes förekomma mycket talrikt i alla Jämtlands fjälltrakter, *Freya* THUNB., *Lycæna Optilete* ab. *Cyparissus* HB, *Syrichtus Centaureæ* RBR, *Anarta Melaleuca* THUNB. och några andra förut påträffade arter. Fram emot aftonen anträda vi återfärden till Enafors, tagande vägen till en början i nordostlig riktning öfver Handöl, och påföljande dag få vi bereda oss på en nära ett och ett halft dygns oafbruten tröttande järnvägsresa till Stockholm.

Innan vi nedlägga vår penna, taga vi oss friheten att ännu en gång påpeka nödvändigheten utaf en långvarigare vistelse än hittills oftast varit händelsen, i dessa säregna bygder, på det att man måtte få en så fullständig kännedom som möjligt om de lepidopterologiska förhållandena därstädes, på samma gång vi använda tillfället för att uppmana de herrar entomologer, som egna sin uppmärksamhet åt mikrolepidoptera, att företaga forskningsresor äfven till dessa trakter, något hvarpå de helt säkert skulle vinna ej så litet.